

Seterbrukaren

Skrift frå Norsk Seterkultur
Nummer 4 – desember 2002

Innbald:

<i>Geiteseter i Moldskreddalen i Stranda</i>	s. 2
<i>Setra gir økonomi og trivsel</i>	s. 3
<i>Støl og stølsliv i Hemsedal</i>	s. 4
<i>Vintersetring</i>	s. 5
<i>Levande stølar</i>	s. 6
<i>Seterminne trekte fulle bus</i>	s. 7
<i>Fäbodsriksdagen 2002</i>	s. 8
<i>20-års jubileum i Gjevilvassdalen</i>	s. 11

Geiteseter i Moldskreddalen i Stranda

Produserer over halve kvoten i setertida

Heidrun Klara Johansen frå Island - budeie i Moldskreddalen sommaren 2002.

I flokk og følgje kjem dei, lettføtte og med velfylte jur, 137 mjølkegeit. Og 50 kje. Godbitane i urer og skreder er for-tært, mette er dei - men kjenner nok li-kevel at det skal smake med ein godbit kraftfor etter at dei vel er komne i hus. Dei mekrar i eitt, talar med kvarandre eller kanskje helsar dei ho som tek i mot dei? Heidrun Klara Johansen, budeie med stort ansvar. Einaste budeia på inste stølen i Moldskreddalen sommaren 2002. Så ber det i gang med mjølkning, fjøset har moderne maskin og gjennom røyr renn mjølka over i kjøle-tanken. Om lag to timar tek mjølkinga. Triveleg arbeid, seier Hedrun Klara - frå Island - og fortel at ho har vore budeie i tre månadar, mest utan avbrot. Ho vil ikkje ha noko særleg fri, det held med timane mellom fjøsstella og kveldane. Agregat gir straum til mjølkemaskin og tank, og frå i sommar har budeia som bur i det gamle selet faktisk fått køyre agregatet litt ekstra - for å få straum til TV'n! Godt å få følgje litt med i kva som skjer elles i verda, seier Heidrun Klara, som innrømer at det er no kanskje mest «soap» ho har sett på!

Satsar på geita

Vi er på setra til Tone og Olger Teigen, geitebønder på Helstad i Stranda kommune på Sunnmøre. Ei mil mellom garden og setra, etter god, men bratt og

krokut veg - som svingar framom stølar og hytter innover Moldskreddalen, ein sidedal til sjølve Strandadalen. Forøvrig eit dalføre som nabobygdene Stranda og Sunnylvn må dele mellom seg, gardar i Sunnylvn har og sin del av dalen, i andre enden.

Heilt opp i 1032 liter mjølk på tre dagar vart det først i sesongen, fortel Heidrun Klara. Det gjekk litt ned seinare, men sommaren var god og beita heldt seg godt heile sommaren - og avdråtten sameleis. Olger Teigen fortel at setra er svært viktig for drifta deira - heile 35 tonn av ein kvote på 66 tonn blir produsert på setra! Heime omfattar

garden 85 dekar eiga innmark, om lag 50 dekar leigejord, kring 100 dekar inn-gjerda beite til bruk vår og haust - husdyrhaldet tel elles seks hestar. Tidlegare har dei hatt både sau og stutar - for å utnytte forgrunnlag og bygningar, men seinare åra har dei utvida med geit. I løpet av 80-åra vart det bygd både driftsbygning og våningshus heime på garden, og i 1986 moderne fjøs på setra - på inste stølen.

Mange arbeidsoppgåver

Oppgåvene for budeia er ikkje berre det daglege stellet av dyra. Transporten av mjølka ned til garden tek ho seg og av! Vegen er ikkje eigna for Tine-bilen, og bruket får eit lite årleg tilskot for å syte for transporten ned i bygda sjøl. Med ein litt forsterka tank på ein liten lastebil, som blir rygga inn i mjølkerommet på eit legre plan enn golvet elles. - Eg er glad folk køyrer sakte etter seter-vegen, seier Heidrun Klara, det hadde ikkje gått bra om eg møtte ein råkøy-rar! Heime på garden blir tanken kobla til straumen og ein nyttar høvet til å vaske den før det ber opp att til setra. - Det er det allsidige og mangfaldige arbeidet som gjer det så positivt å arbeide på ei slik seter, avsluttar budeia, som ser fram til ein ny sesong med seter-stell.

Setra er svært viktig for gardsdrifta til Tone og Olger Teigen.

Setra gir økonomi og trivsel

-Skulle jeg hatt dyra hjemme på gården i stedet for på setra, måtte jeg hatt 200 rundballer ekstra å fore med. Med riktig bruk av kraftfor er fjellbeitet en utrolig ressurs. Helsemessig betyr setringa mye for dyrene. Her har vi nesten aldri besøk av dyrlege, og den helsemessige effekten varer langt ut på høsten. Det er Leif Kåre Kvangraven, bonde i Dalsbygda i Os i Østerdalen, som uttaler dette til FK Øst-Vest sitt blad Samvirke. Kvangraven er forøvrig tidligere rådsordfører i FK. -Han forteller at utmarksbeitet i seterdalene i Dalsbygda er sværtrikt. Og i tillegg til at seterdrifta er av stor økonomisk og trivselsmessig betydning, tar den også vare på kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet i fjellbygdene. Setra i Kjurrudalen gir to måneder fri dyrestellet når en har leid budeie, seier Kvangraven, som ser rovdyra som en mulig framtidig trussel for seterdrifta. Hittil har sauene vært bufer for rovdyrangrep på storfe. - Greier

vi ikke å holde rovdirene i sjakk kan det gå riktig ille også med seterdrifta, sier Kvangraven - og minner stortingspolitikkerne om at ansvaret er deres.

Utmarkas kulturlandskap

Vi har før omtalt konferansen om «Framtida for mangfoldet i utmarkas kulturlandskap» som Norsk Biologforening (BIO) og Samarbeidsrådet for biologisk mangfold (SABIMA) arrangerte i Oslo i april. Nå foreligger rapporten med alle 16 foredrag på konferansen og referat fra paneldebatten. Dette fyller således det meste av siste utgaven av tidsskriftet Biolog (nr. 3/4-2002). Trykksaken er å få hos: Norsk Biologforening, Pb. 1066 Blindern, 0316 Oslo. Internett: <http://www.bio.no> - e-post: nobiolog@bio.uio.no

Utgjevar: **Norsk Seterkultur,**
6214 Norddal
telefon 70 25 91 77
telefaks 70 25 91 57
E-post: seter@seterkultur.no
www.seterkultur.no
Bankgiro: 2357 20 51169

Redaktør: Torhild Svisdal Mjølven
Trykk: Snøfugl Grafiske,
7340 Oppdal

Foto framside: Hans Einar Thompson

Styret:

Leiar:

Jostein Sande, 6214 Norddal.
Tlf 70259108. jossande@online.no

Marit Hoel, Skrenten, 6400 Molde.
Tlf 71244604 hoel.marit@c2i.net

Anne Ulsaker Bækken,
3560 Hemsedal. Tlf 32060266
aub@ulsaakstolen.com

Gjermund Stormoen.
TINE Norske Meierier. Tlf 22938800.
gjermund.stormoen@tine.no

Kjersti Reksten Sole,
2685 Garmo Tlf. 61 21 25 50
georgsol@frisurf.no

*Vi ønsker alle lesarane
ei riktig god jul og
eit godt nytt år!*

Framsdebiletet

på dette nummeret viser Tordis Eide til venstre og Maria Plassen, etter avdukinga av budeia. Dei to har over hundre års erfaring som budeier, og stod for avdukinga av budeimonumentet.

Fotograf: Hans Einar Thompson

Neste blad

kjem i mars, med siste frist for stoff og foto 20. februar. Vi oppmodar som vanleg alle til å bidra - både Seterbrukaren og heimesida www.seterkultur.no er gode kanalar for å formidle kva som skjer i seterlandet. Tips om folk som bør få Seterbrukaren - med tanke på medlemskap - tek vi og gjerne imot.

Framsdebiletet

på forrige Seterbrukaren er frå Innfjorden i Rauma kommune. Forøvrig same området som fekk kulturlandskapsprisen i Møre og Romsdal dette året. Denne fjelldalen har fleire fine seterstølar, mange velhaldne gamle støls-hus, verdifullt kulturlandskap - og framleis blir tre buskappar blir ført til støls der. På Bøstølen er det også seterkafe.

Bjørn Jacobsen

som skreiv om «Seterferie for byfolk» i Seterbrukaren nr. 3 er stortingsrepresentant for SV.

Støl og støsliv i Hemsedal

Når ein let kyrne beite i utmarka, da må ein og kunne kalle på dei - slik Tori Snerte gjer på Krosstølatn. Foto frå boka «Støl og støsliv i Hemsedal».

Det kjem nye bøker om stølar og stølsdrift kvart einaste år, og vi kan snart tala om ein «bokhaust» for litteratur om dette temaet. Den ferskaste boka vi har i hende er «Støl og støsliv i Hemsedal», utgjeve av Hemsedal Historielag og Hemsedal Mållag. Ei prosjektgruppe har vore i sving ei tid med å samle stoffet - og redaktørane Berit Marie Sørhøy, Kjell Snerte og Knut Olav Halbjørhus (bileredaktør) har skapt ei nydeleg bok. I føreordet les vi at «boka er skriven i kjærleik til stølen og i respekt for dei hundrevis med kvinner som opp gjennom tida har lagt si sjel i - og ofte slite ut sin kropp på stølsarbeidet. Me meiner at kvinnene til no har fått ein altfor liten plass i historia om Hemsedal». Dette er verkeleg denne boka med på å rette opp, både gjennom tekst og bilete. Boka er i første rekkje historie, om dei som gjekk føre. Men au ei bok om dei 34 stølane som framleis er i drift - og om dei driftige stølsbrukarane - gjerne kvinner - som ser framtid for denne driftsforma. Tekst og bilete skaper eit heile i framstillinga, og det er verkeleg gjort eit godt arbeid med å finne så mange bilete av folk i arbeid. Dette levandegjer skildringa av det gamle støslivet. »Stølen og budeia var sjølve krumtappen i det gamle Hemsedal, da nær sagt alle levde av og med naturen. Stølen er diamanten i kulturlandskapet vårt. På det meste var det langt over to hundre langstølar, og heldigvis enno er det over tretti som held tradisjonen ved like, les vi på omslaget. Gjennom denne framstillinga får lesaren oppleve korleis dei hadde det på stølen: slitet, men også romantikken; gleda, men også angsten og plagene i det einsame fjellet. Og framfor alt: samspelet mellom menneske, dyr og natur. Boka er delt i om lag tjue kapittel, dei siste fortel i ord og foto om stølane slik dei er i dag.

Hundrevis fødd på stølen!

I kapitlet «Fødsel og sjukdom» får vi veta at hundrevis av hemsedølar er fødd på stølen! »Det var alltid gardkjerringa sjølv som sat på stølen. Om ho venta småe om sommaren, gjorde lite frå eller til. Ho gjekk i det vanlege arbeidet, og grannekjerringane hjelpte til i fødselen og med stølsstellet til ho kom seg på føtene att!» Jordmor vart sjeldan bodsendt, doktor berre når det sto om livet. Oftast gjekk det bra, men vi får au høyre om tragediar - om doktoren som kom for seint. Og vi får høyre om buferda frå Hyddalen 12. august 1893 da Astrid Wøllo fødde «midt på snaue høgfeldet, ikke langt fra evige snefonner». Alt gjekk vel - og staden ber namnet Astridlego.

Vintersetring

-Eg hugsar som liten gut eit stille tog gjennom skog og fjell i snøstorm og stille når vinterferda til seters drog fram. Fremst kom gardshunden, svint og snar etter veggen og på ymse sider. Hestar med lass og kjørkar, laushestar, folungar - og på siste lasset sat budeia når lendet var lett. Etter - som perler på snor kom ku etter ku, kviger og kalvar og sist i ferda oksen og pjanken. Lydlaust og stilt åt dei mila. Ein tingel frå fremste hest og ein klunk frå bjølla til Gardslykke iblant. Kvilde dei, steig dampen frå varme ryggar. Bjølleklang og lokk lyddest langt framom ferda. Slik fekk huldra som budde på setra alltid tid til å flytte ut med sitt». Slik skildra Anton Ryen (f. 1894) ferda til seters i Sjødalen i bladet Bygdeungdommen i 1946. Han hadde vore med på vinterlego som «pjank» 15 år gamal.

Nedlagd stølsgrend

*På desse vollane gjekk dei,
Anne og Kari og Margit og Ingrid,
med plagg på buvu' og mjølkespann,
og løyste kyr og batt inn kyr
og maka fjøs og kokte prim.
Oppe i randene singra bjøllene:
kubjøller, kalvebjøller, geitebjøller.*

*Den einaste bjølla vi høyrer i dag
er strupeklunken frå bjøllfuglen.
Her finst ein rest av eit kokehus
med rusta kjelring og sprukken mjølkebutt,
og ei salrygga løe med gistne vegger.
Innover vollen kryp einer
og krekling og dverghjork.*

*Til slutt kjem fjellbjork
og tettar den siste glenna.
Men enno er vollen synleg
av mosegrodd steingard som tvingar seg
rundt.*

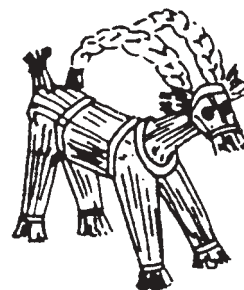
*Steg for steg tek naturen attende
det ho har lånt oss ei lita stund,
nokre århundre berre.*

Alt som kan seiast er: takk for lånet!

Inger Danneborg Nafstad
(Frå boka «Støl og stølsliv i Hemsedal»).

Mykje for i fjellet

Vintersetring i ulike former har ein hatt mange stader i landet. Frå Sjødalen i Vågå veit vi at denne driftsforma levde til sist i 1930-åra. I staden for å frakte store mengder for - høyt, lauv og mose - heim frå setra, vart ein del av bølingen ført til støls att seinhaustes - eller ein gong utpå vårparten, som var vanleg somme stader. Vi finn skildringa av vinterlego i Sjødalen i eit lite hefte som Norsk Fjellmuseum i Lom har gjeve ut. - Anton Ryen skriv at det kunne bli sankt 20-40 tonn mose for kvar gard, lagra i store haugar på rabbar, der dei ikkje dreiv ned med snø. Bumerkjet til garden var skore inn i eit langt spett som vart sett ned i haugen, slik fann ein mosen att om det la mykje snø. - «Det var store buskapar på gardane den tida (20-40 storfe). Driftsmåten var å livberge så mykje som mogeleg for å nytte dei gode fjellbeita til kjøtproduksjon. Ei medverkande årsak til bruksmåten med «vinterlego» var nok den lange veggen til setrane. Det var umogleg å køyre så store mengder for dei mange milene til bygda. - Når det leid ut i november og vinteren hadde lagt seg over bygd og fjell, gjekk ferda difor for andre gong til seters. Ei vaksen jente, ein vaksen kar og ein framvekstring var det som skulle vera på setra. Desse hadde dei faste namna Budeia, Kjørkarn og Pjanken. Budeia og kjørkarn var pålitelege og røynde folk som nok ofte kunde meir enn sitt fadervår om noko kom på med folk eller dyr». Vinterlego vara 10-12 veker.

Geitene og kjea på veg inn til mjølking.

Levande Stølar - avslutningsseminar på Golsfjellet

Det Kgl. Selskap for Norges Vel inviterte 14.-og 15.oktober til seminar og formell avslutning av prosjektet «Levande stølar». Kjersti Reksten Sole og Anne Ulsaker Bækken representerte Norsk seterkultur. Kjersti skriv her litt om dei resultat og konklusjonar som vart presentert på seminaret.

«Levande Stølar» har vært et motivasjons- og veiledningsprosjekt der bruk av seterressursene har vært helt sentral. Programmet har involvert 14 vertsbruk i Valdres og Hallingdal. De fleste av disse var aktive seterbrukere før prosjektet startet, men noen tok opp igjen seterdrifta etter flere år med opphold.

Et viktig poeng for prosjektet har vært å forsøke å tallfeste hva bruk av utmarksbeite i mjølkeproduksjonen betyr økonomisk. Her har prosjektet klart å vise at tradisjonell seterdrift er både riktig og viktig i moderne mjølkeproduksjon! Det er for mange absolutt lønnsomt å la mjølkedyr beite i utmark - og det er lønnsomt å la dyra være ute på beite om natta!

Ved å utvide beiteperioden, og samtidig la relativt høgtytende kyr høste foret sitt i utmark, vil en kunne redusere de variable grovforkostnadene, øke grovforopptaket og samtidig redusere kraftforbruket.

Fra å ha et dekningsbidrag på kr. 1.75 pr. liter mjølk i 1997 har dekningsbidraget økt til kr. 2.37 for vertsbrukene. (Dekningsbidrag = Mjølkepris - variable forkostnader). En utfordring som må løses i et slikt opplegg er å opprettholde ytelsen og det kvalitative innholdet i mjølka utover høsten når beitekvaliteten blir dårligere. Det finnes ikke fasitsvar her, men god kjennskap til beiteplanter, mulighet for håbeiting og / eller tilleggsforing med proteinkraftfor kan være veier å gå..

Levande støler har sett garden, setra og beiteressursene som en helhet. Veilederne har tatt hensyn til ressursgrunnlaget og mulighetene på den enkelte gard, og setra har vært en viktig ressurs for å ta ut potensialet på garden. - Sluttrapport for prosjektet kan bestilles fra Norges Vel.

Planteforsk med rapport om:

Utvikling av landbruk og landbrukstilknytt næringer i høgareliggende strøk

Planteforsk sette sist vår ned ei faggruppe som fekk i oppgåve å greie ut kva utfordringar landbruket i høgareliggjede strøk står framfor og kva for oppgåver Planteforsk her bør gripe fatt i. Olav Arne Bævre og Ann Norderhaug frå Planteforsk Kvithamar, Jørgen Todnem frå Sæter og Tor Lunnan, Gustav Fystro og Håkon Johs. Skarstad frå Løken - med sistnemnte som sekretær - har vore med i utvalet. Dokumentet går inn på status og utvikling i landbruket, reiselivet, internasjonale og nasjonale føringar for landbruket - og i særleg grad utfordringane for landbruket i høgareliggjande strøk. Tema her er biologisk mangfald og kulturlandskap, agronomiske utfordringar, miljøutfordringar, nye landbruksnæringer og kompetansebehov.

Grappa rår til at Planteforsk tek eit større ansvar for å utvikle landbruket i høgareliggjande strøk i meir multifunksjonell retning. Ansvar et omfattar konvensjonell- og økologisk grovfordyrking og kulturlandskapsforskning. Landbruket i høgareliggjande strøk får ei førande rolle når det gjeld å utvikle det multifunksjonelle landbruket i Norge. Sentralt her er utvidate vitskapleg kompetanse på ei rekkje område. - Vidare rår faggruppa til at det norske stølslandskapet får status som nøkkelområde for stølsdrift i Europa, og at Planteforsk arbeider

for at Løken får nasjonalt ansvar for stølsdrift og stølslandskap. Det heiter her at Planteforsk saman med Det Kgl. Selskap for Norges Vel tek kontakt med Landbruksdepartementet med sikte på etablering, og for å få avklart nærare mandatet og ansvar og oppgåver som følgjer av dette.

Ei tredje tilrådig går på at ein i samarbeid med Fjellregionsamarbeidet og LD sett ned ei prosjektgruppe som greier ut grunnlag og innhald for eit evt. kompetansesenter for bygdeturisme i regionen. Dersom Miljøverdepartementet utarbeider ei stortingsmelding - fjellmelding - bør denne prosjektgruppa også levere bidrag til denne. Det blir streka under at vern og bruk blir sett i samanheng. - Og for det fjerde: - For at Planteforsk skal kunne gjennomføre FoU-verksemd innanfor dei prioriterte fagområda, legg ein til grunn finansiering gjennom sentrale tildelingar direkte, eller ved at multifunksjonelt landbruk blir eit satsingsområde innan forskning og næringsutvikling gjennom etablerte finansieringskanalar. Gjennomføring føreset vidare regional deltaking og samarbeid internasjonalt og finansiering gjennom internasjonale FoU-program.

Seterminne trekte fullt hus

- Dei trefte godt med temavalet, tilskiparane av Kulturkveld 2002 i Velledalen Grendahus. seterlivet i fortid og notid appellerer tydelegvis til folk i Sykkylven i dag. Storsalen i grendahuset var fylt til siste stolsete da lokalhistorikar Ragnar Standal frå Hjørundfjorden slo an ein lett seterromantisk stemning med ein huldresong. Stemninga heldt seg godt gjennom det to og ein halv time lange programmet. Leiar i Norsk Seterkultur, Jostein Sande, bidrog sterkt til at kulturkvelden ikkje berre vart nostalgisk og tilbakeblikk. Han målbar ein smittande tru på at setrene ville ha ein sentral plass i norsk landbruk også i åra framover. - Vi saksar dette frå avisa Sykkylvsbladet - som bruka ei heil side på arrangementet. Velledalen Sogelag er i ferd med å få til ei bok om setrene i Velledalen, eit tradisjonsrikt dalføre i Sykkylven kommune. Kulturkvelden bau på smakebitar frå boka som kjem neste år. Også i Velledalen er dei fleste setrene nedlagt - men det strøymer på med seterminne til redaksjonen for boka. Heldigvis er ikkje seterdrifta i bygda berre minne, dei to som losa forsamlinga gjennom Kulturkvelden - Kari Hjorthol og Sissel Brunstad er bae seterbrukarar. Tre bruk tok faktisk oppatt seterdrifta for nokre år sidan

Sterk markering av seterdrifta

Konferansen «Fjellenes kvinner» på Røros 11. og 12. desember vart ei vellykka markering av seterbruket sin plass både i kulturarven og framtidens landbruk. Dronning Sonja slo an tonen under opninga, og mange foredragshaldarar følgte opp med viktige innspel til forvaltninga av fjellområda. Bygdene og det aktive landbruket vart sterkt representert i programmet - men også mange andre tala varmt for at levande bygder er ein føresetnad for levande fjell! Konferansen vart ei verdig avslutning av fjellåret, og dannar grunnlaget for ein kraftfull allianse av fjellinteresserte framover. Norsk seterkultur var ein av arrangørane, og deltok med utstilling i «Storstuggu» på Røros. Eit høgdepunkt i arrangementet var festmiddagen bygdekvinne i Brekken serverte dei omlag 180 deltakarane. Meir frå konferansen i neste nummer.

Jostein Sande

Aktive seterbrukarar: Sissel Brunstad, Ingeborg og Odd Drabløs, Nils Sigurd Drabløs, Jostein Sande (kveldens festtalar), Kjell Perry Drotninghaug, Gunbild Øigarden og Kari Hjorthol.

Setra på CD

Ikkje nok med at det blir skreve bøker om stolar og støsliv, no blir slikt også presentert i CD-form! Ingvar Bøe, opphavleg frå Innfjorden i Rauma, busett i Vaksvika i Ørskog har «sett musikk til» boka «Herdalen» av Karin Dale Døving. Ingvar Bøe har plukka bitar frå boka, både dikt og prosatekstar, komponert, arrangert og spela inn musikk til dette, og - saman med Asbjørg Rørstad som les - skapt ei seteroppleving utanom det vanlege! Vi les inne i omslaget at forfattar, komponist/musikar og opplesar er «ein godt vaksen trio med ein samla alder på nærare 250 år. CD-en er spela inn i heimestudio, men med noko bistad frå Audio Design studio ved Øyvind Driveklepp. «Sæterlandet» er tittelen på omslaget, som Steinar Vikås frå Vågstranda har fotografert (det meste) og gjeve form. CD-en ber på alle måtar preg av djup innleving og sterkt engasjement, musikk og opplesing heng godt saman. Vel verd å lytte til!

Fäbodsriksdagen 2002

Heller ikkje i år endte Fäbodsriksdagen i Sverige med etablering av nokon landsomfattande organisasjon. Årets Fäbodsriksdag gjekk føre seg i Jämtland i september, og arrangementet var mangfaldig og interessant - gjennom gode foredrag og interessante studiebesøk. Det har gått 20 år sidan det første arrangementet som seinare (frå 1987) vart til «Fäbodsriksdagen», og som kvart år samlar fäbodsinteresserte frå store delar av Sverige. I følgje referat i Gävleborgs fäbodförening sitt «Vinterbrev» til medlemmane er et «möte där fäbodbrukare, representanter för interesseorganisationer, myndigheter och alla andra som har sympatier för fäbodkulturen samlas för erfarenhets- og interesseutbyte, vilket har till mål att till varje pris bevara och utveckla en levande fäbodkultur i Sverige». Kelvin Ekeland, som vi også kjenner som foredragshaldar på seminar i regi av Norsk seterkultur, er leiari i Gävleborgs fäbodförening. Vi les i informasjonsbrevet til medlemmane at ein er i ferd med å få på plass kommunale kontaktar «för fäbodfrågor» kringom i Gävleborgs len.

Store utfordringar

Rovdyrspørsmål og beitelovgjeving er sentrale spørsmål når seterbrukarar i grannlandet vårt møtest. Det er diskusjonar kring føreslegne endringar av den såkalla Ägofredslagen frå 1933, og Fäbodsriksdagen vedtok følgjande uttale adressert til styresmaktene: «Med anledning av jordbruksdepartementets betänkande Ds 2002:33 vill Fäbodsriksdag 2002 framhålla att mul- og klovbetesrätten till skogsbete är nödvändig för att bevara ett levande fäbodbruk. Denna rätt måste bli lagligt reglerad och tillgänglig för alla fäbodbrukare. Det betänkande som jordbruksdepartementet sänt på remiss är inte tillräckligt underbyggt för ett sådant beslut. Fäbodsriksdag 2002 kräver att berörda departement utformar ett förslag som stöder fäbodbruket i Sverige och dess rätt till fritt skogsbete.» Framtida för fäbodbruket avheng av rettstillhøva knytt til «djur på fritt bete», og det blir drege parallellar med reindrifta, der lovverket er bygd på eldgamal hevd til beitemarka.

Framtida for fäbodbruket er altså

tema for sentrale styresmakter i Sverige. Sven Bergström (c), som er riksdagsmann frå Gävleborg, har medverka i eit framlegg for riksdagen, som går på at regjeringa må ta dei åtgjerder som trengs for å sikre eit «levande fäbodbruk». Vidare blir regjeringa bede om å «juridisk klarlägga ändamålet med fäbod som företeelse och anpassa krav på stängsling till ett hållbart fäbodbruk», - «myndigheter och näring tillsammans ska anpassa olika regelsystem för att främja en levande fäbodkultur og ge denna ett juridisk skydd» - og til sist medverka til at «avelsplaner utarbe-

tas för bevarande (in situ) av de hotade husdjursraser som formats under skogsbete på fäboddar.»

Riksorganisasjon utsett

Spørsmål om landsomfattande organisering har gått att på mange Fäbodriksdagar, det verkar som om forsamlinga vegrar seg for å ta ei avgjerd. Denne gongen vart resultatet av diskusjonen at ei arbeidsgruppe skal arbeide ut eit framlegg til neste riksdag. Og neste års Fäbodsriksdag har Värmlands Säterbrukarforening teke på seg å arrangere.

Ny bygdeturisme-strategi

Markedsføringssamarbeidet Landbruket - Norges Reiselivsråd arbeider for tida med ein ny strategi. Det blir arbeidd ut eit konsept for reiselivsprodukt på «aktivt drivende gårdsbruk», og dermed blir det lagt opp til ei meir avgrensa satsing på den delen av bygdeturismen som er direkte relatert til landbruket. Ein ser for seg samspel med nærskylde organisasjonar og tiltak som Norsk Gardsmat, Norsk Kulturarv, Godt Norsk m.v. Markedsføringssamarbeidet vil bygge opp ei meir målretta satsing gjennom tematisering, produkttilpassing og merkevarebygging. - Leiaren i Norsk seterkultur har vore med på eit møte om dette, og fortel til Seterbrukaren at den satsinga ein no ser blant mange seterbrukarar fell godt inn i den nye strategien. Det er også naturleg for Norsk seterkultur å halde fram satsinga si på både kompetansebygging og marknadsføring, i nært samarbeid med ovannemnde aktørar.

Norsk Sau- og Geitalslag

med strategi- og handlingsplan for geit 2002-2010

Prosjektnemnda for geit i NSG har kome med eit framlegg til strategi- og handlingsplan for geit. Dokumentet er eit diskusjonsforslag, som etterkvart skal behandlast i dei ulike organ i NSG. Interesserte finn dokumentet på NSG si heimeside - og det kan sikkert også skaffast frå sekretariatet. Det er gjort mange utgreiingar om geitehaldet, men i følgje det framlagte dokumentet, føler likevel mange i næringa at lite konkret skjer. Det er desse ønskja frå «grasrota» prosjektnemnda har teke tak i - og altså arbeidd ut eit forslag til plan for eigen organisasjon.

beite.nijos.no

NIJOS opnar web-portal om sauebeiting. Utmarka i Norge er ein viktig ressurs for landbruket. Kvar sommar finn over 2 millionar sauer og eit stort tal storfe og geit maten sin her. Det har vore sterkt auka oppmerksomheit kring bruk av utmark dei siste åra. I den samanheng er det viktig å synleggjera beitenæringa i høve til andre arealinteresser, og å planleggje arealbruken betre for å få ned konfliktnivået og for å oppnå høgare lønsemd i næringa. - Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) har i samarbeid med Fylkesmennene sine landbruksavdelingar laga eit nytt informasjonssystem med kart og statistiske data, som kvar sauen beiter, talet på sau pr. beitelag, dyretettheit, tapsprosent m.v.

Bok om ost

Tine har gjort avtale med Arne Hjeltnes og Kagge Forlag om ei bok som i vid forstand skal handle om ost i Norge. Tanken er å få til ei skikkeleg gåvebok, som skal vera underhaldande og fristande å bla i. Boka er tenkt bygd opp som ei reiseskildring, der Hjeltnes besøker minst ein stad i kvar av Tine sine regionar. Redaksjonen ved Bjørn Brennskag ønskjer hjelp og tips til å utvikle innhaldet i boka, dvs. morosame, spennande og engasjerande historier om ost, osteuttrykk, historiske fakta om ost, vitsar, bilete m.m. For Tine er målet sjølsagt å auke osteinteressen, oste-kunnskapen og ostesalet - men historiene treng sjølsagt ikkje ha direkte tilknytning til Tine. Historiene kan gjerne vera frå gamle dagar, men også korleis

ost blir brukt i dag er av interesse. Det er grunn til å tru at det finst mange gode «ostehistorier» i stølsmiljøet, og adressat er: Tine Forbrukersenter, Breigt. 10, p.b. 9051 Grønland, 0133 Oslo, tlf. 800 35 990, e-post: tfs@tine.no

Samarbeid med historisk innsamlingsprosjekt
Bokprosjektet har elles samarbeid med eit anna Tine-prosjekt som går ut på å samle inn, systematisere og beskrive gamle, historiske produkt laga av mjølk frå geit og ku. Dette omfattar også å beskrive teknologien for framstilling og vurdere kva som er eigna for framtidig småskalaproduksjon. Leiari for dette prosjektet er Bjarne Oterholm (tidlegare tilsett i Tine), og han kan ein nå på adresse: Langbakken 60, 1430 Ås - tlf. 95837637/faks 64944830 - eller e-post: bjaoter@frisurf.no

Miljøplan på alle gardsbruk

Frå 1.1. 2003 skal alle driftseiningar som mottok produksjonstilskot ha miljøplan. Det er neppe jubel blant bøndene for nok ein «perm», mange føler det blir mykje papir og byråkrati. Men arbeidet med miljøplan kom inn etter jordbruksoppgeret i 1999, og no blir det altså alvor. I miljøplanen skal gardbrukaren dokumentere situasjonen på bruket - og evt. planleggje forbe-tringar. Dette handlar både om ureining og kulturlandskap, og meininga er nok ein gong at ein gjennom dokumentasjon og utbetringstiltak skal sikre tillit og legitimitet for næringa. Landbruket skal vise at miljøspørsmål i vid forstand blir teke alvorleg, og på den måten vil også dette tiltaket indirekte vera med på å danne grunnlag for økonomien i næringa. Forsøksringane vil vera rådgjevarar i arbeidet med desse miljøplane-ne.

Samarbeid med Norsk Kulturarv

Vi har tidlegare nemnt at Norsk seterkultur og Norsk Kulturarv har samtalar om nærare samarbeid. Det er ikkje gjort noko konkrete avtalar eller vedtak, men aktuelle samarbeidsområde ligg klart i dagen. Norsk Kulturarv har m.a. ryddeaksjonar og «ta eit tak»-aksjonar (ny takaksjon i 2003), dei er aktive på marknadsføring av reiselivsprodukt (m.a. gjennom boka «Veiviseren») og har - gjennom Senter for bygdekultur - kompetanse på ei rekkje handverksområde som er relevant for stølsbrukarane. I Bygningshistorisk park på Dovre blir dei regionale byggjemåtane dokumentert, og kurs- og utdanningstilbod vil sikre at verdifull kunnskap blir ført vidare. Norsk Kulturarv har base på Klones i Vågå (adr.: 2680 Vågå) og informasjon finn ein elles på www.kulturarv.no

Bli med i

Da er du med på å:

- fremme seterdrifta og seterkulturen
- legge grunnlaget for eit informasjons- og kompetansesenter for seterkulturen
- skape eitt nettverk og eit fagmiljø, for aktive seterbrukarar og andre interesserte

Du får Seterbrukaren 4 gonger i året

Medlemskontingent 2002

Aktiv seterbrukar	kr. 250,-
Støttemedlem/abonnement på Seterbrukaren	kr. 150,-
Organisasjonar/institusjonar	kr. 400,-

Ja, eg vil bli medlem

- Aktiv seterbrukar
- Organisasjonar/institusjon
- Støttemedlem/tinging av Seterbrukaren

Navn:

Adresse:

Telefon:

Send også tilbud om medlemskap til:

Send kupongen til:
NORSK SETERKULTUR
6214 NORDDAL
Tlf.: 70 25 91 77
Fax: 70 25 91 57
E-post: seter@seterkultur.no
Bankgiro: 2367 20 51 169

Gjeterbarn

Fin bok om gjeting og seterliv

«Gjeteryrket må kunne sies å være et av verdens eldste yrker. Vi kjenner alle omtalen av hyrdene på marken i Juleevangeliet. Det betyr at vi hadde gjeterne allerede før vår tidsregning. I Norge har barn blitt benyttet til gjeting i flere hundre år. Hans Strøm sier om gjetinga rundt 1760, at bøndene i «mangel av fornøden Tjænestefolk» måtte overlate gjetinga til de minste barna. - Så lenge det var lite folk og nok beite her i landet, var barnegjeting knyttet til egen heim og egen buskap. Etter hvert som folketallet økte, gardsbruk ble delte, husmannsplasser opprettet og presset på utmarka ble større, var det også mange som måtte ut og gjete for andre. Utover 1800-tallet var det for det meste barn fra husmannsplassene og de mindre gardsbruka som måtte gjete for

fremmede.» Sitatet er fra boka

Gjeterbarn av Magne Engernes. Boka kom i 2000 på Trysil-forlaget, og Engernes gir et interessant bilde av ei tid som er forbi. I forordet forteller han at ideen om boka kom etter han leste en artikkel i «Østlendingen», der det ble etterlyst noen som kunne skrive ei bok om gjeteren - og det var på høy tid det ble gjort, for den siste generasjonen er i ferd med å dø ut og minnene snart tapt. Engernes forteller også innledningsvis om egne minner fra seterlivet i Trysil, og heile boka bærer preg av orfatteren sitt engasjement og nære forhold til stoffet. Gjetinga var sjølsagt nært knyttet til seterdrifta, så det er mye seterhistorie i boka. Gjennom eksempel fra mange kanter av landet får vi kjennskap til dagliglivet for gjeterjenter og -gutter, om rovdyrplage,

handarbeid, lokk og lur, lange vandringar med store sauedrifter m.m.- og til slutt spør Engernes om gjetinga kan få sin renessanse?

I det siste kapittelet er han innom sentrale tema i rovdyr- beitedyr-diskusjonen, forskning og forsøk, organisert beitebruk og presenterer synpunkta til en del organisasjoner og enkeltpersonar. Konklusjonen er vel at gjeting vil være for kostbart i dag. Det gikk an i eldre tider, «gjeterbarna var enkel og billig arbeidskraft». - «Bare tiden vil vise om forholdene vil utvikle seg slik at gjetingen får sin renessanse. Men GJETERBARNA i tradisjonell forstand, vil nok for alltid høre historien til.» - All ros til forfatter og forlag for ei interessant og fin bok!

Beiting anno 1913

Den gaard som har god havnegang, har en herlighet som der ofte blir sat altfor lite pris paa. Især i den senere tid har der hævet sig røster for at utnyttelsen av havnegangen, særlig fjeldhavnegangen, medfører saa store utgifter og ulemper forøvrig, at man hellere burde sætte kjerne paa baas.

Det kan nok hænde at kjørene ikke kan drives saa høit op i melkemængde, naar de gaar ute om sommeren. Men vi faar huske at nettoutbyttet ved beiting blir stort allikevel.

Forresten kan græsset være av ymse godleik. Planter som hører til græsfamilien indeholder litet eggehvite, mens derinot belgplanterne (kløver o.fl.) er rike paa dette næringsstof. Jo mer der er av saadanne planter, desto æringsrikere blir derfor beitet.

Er havnegangen bra, saa vil nok dyrene ikkje alene livnære seg selv, men de vil ogsaa gi meget av produkter, liksom produkterne fra sætrene har ord paa sig for at være av aller bedste slag.

Sitat «Nutids Landbruk» av Joh.L.Lofthus. landbrukslærer. Lunde & co.s forlag 1913.

Nytt seterprosjekt i Nord-Østerdal

Etter et seterseminar i Vingelen i sommer ble det klart at det aktive setermiljøet i Nord-Østerdalen kan utvikles til å bli en offensiv næringsressurs med tanke på å møte framtidens utfordringer. Tolga kommune har derfor tatt initiativ til å få i gang et seterprosjekt, der også Regionrådet for Fjellregionen (Nord-Østerdal og Rørosregionen) og Det Kgl. Selskap for Norges Vel blir med. Midler til et forprosjekt er bevilget av Fylkesmannen i Hedmark, og Norges Vels kontor på Tynset har det operative ansvaret for dette. For å starte arbeidet med å legge rammene for et hovedprosjekt, blir en rekke sentrale aktører invitert til et arbeidsseminar på Savalen 6. og 7. januar. Erfaringene andre har gjort er alltid nyttige å ha med seg, og det vil derfor være representanter fra Norges Vels nylig avsluttede stølsprosjekt i Valdres for å redegjøre for noen hovedkonklusjoner derfra. Vi er naturligvis også åpne for innspill fra andre som kan ha noe å bidra med.

Kontakt Oddvar Austbø (oa@fjellnett.no) eller Arild Løvik (al@fjellnett.no) ved Norges Vels kontor i Tynset Næringshage.

Pen friend

Seterbrukaren fer vide - også til Shetland. Og derifrå har vi fått følgende ønskje:

May I use your Seterbrukaren to help me find a pen friend. - My name is Jeanie Sandison. I am a 57 year old widow wife although semi retired. I still help to take care of the animals on our farm. I have many hobbies and interests which are Reading, Writing to my pen friend's all over the world, Arts and Crafts and Photography and much more. I have run my own Agricultural Museum for 25 years.

I have two married sons, and three grand bairns. I would like to write to someone with much the same interests and help to strengthen the bonds of friendship between our countries.

Yours Sincerely,

Jeanie Sandison
Hylandal,
Gott
SHETLAND

20 årsjubileum i Gjevilvassdalen

Med solskin og 17 °C er det flott å kome til seters. Vi har denne søndagen i juli, teke turen til Sesakersetra. Sauene ynskjer oss velkomne ved grinda, kyrne ruslar roleg borti beitet, og tre opplagte setertausar møter oss på trappa. Roa og stillheita kviler over vangen, det er dette dei tre søkjer når dei dreg til seters. Setra ligg i Gjevilvassdalen i Oppdal Kommune, og det er mjølkeproduksjon med kyr dei driv med. Setra representerer nok den vanlegaste måten å drive seter på i dag, der all mjølka går til meieriet og ein del av beitinga skjer på dyrka mark. Ikkje riktig all mjølka går til meieriet kan dei tre setertausene fortelje, det vert produsert litt rømme, yoghurt og kvitost på seinsommaren før kyrne sinar av, men det er berre til eige bruk på setra.

Dei tre setertausene er Kitt Nordhagen frå Bergen, utdanna pedagog, Janke Meyer no busett i Ringebru, der ho har ein treskjerings- og restaureringsverkstad. Janke er opprinneleg frå Nederland, der òg Janka Boswejk kjem i frå, og framleis bur og jobbar som fysioterapeut.

Dei tre setertausene har 20 års jubileum dette året og skal desse dagane feire saman med setereigarane Gunn og Ivar Detlie, og med mange hyttenaboar dei har vorte kjende med gjennom alle desse åra. Seterjobben

byrja i 1981 etter endt skuleår på Fosen Folkehøgskule, landbrukslinja, der dei vart kjende med kvarandre. Det var svert populært å ta seterjobb den tida, og ikkje noko unntak for desse tre. Oppdalingen Bent Owesen var læraren deira og etter ein vintertur i Gjevilvassdalen vart det ordna med seterjobb. At dei har søkt attende hit i tju år, Janka heilt frå Nederland, kjem av ynskje om å ha ein periode av året da livet går litt «seinare». Her er det lite impulsar utanfrå, dette gjer dagane avslappande. Sommaren på setra er «ferie for alle; for oss, for kyrne og for bonden» seier Janke. Vidare fortel ho at det er ei avslappande tilvere, men med 5-6 timar i fjøset er det ikkje heilt fri, men kontakten med dyra er svert viktig på setra. I området kring setra er det mange fine turruter, noko dei alle tre sett stor pris på. Sjølv om setra no er noko modernisert i høve til først på åttitalet, med telefon og fjernsyn, så er livet her enno roleg.

Dei tre deler setersommaren mellom seg, og med 3-4 veker kvar vert det ein bra beitesesong. Det er ikkje kvart år dei ser kvarandre på grunn av denne vaktordninga, så no er alle svert glade for å vere her samstundes i nokre dagar. Å vere på setra har vore så viktig at t.d Janka har fleire år haika heilt frå Nederland for å koma seg til seters.

Med sekk på ryggen og plakat på magen med «Sesakersetra» har ho kome seg fram.

Fleire av dei har hatt familiane sine med på setra i periodar, Kitt meiner det er viktig å gje byborn kontakt med landbruket for å bli kjent med andre yrker og levesett.

Midt i praten kjem Gunn og Ivar opp frå bygda, og kan ikkje få fullrost setertausene sine nok. Desse tre er stabiliteten sjølv! Utan å ha fri frå kyrne om sommaren veit dei ikkje om det har vore kyr på garden i dag. I tillegg til den fritida dette gjev, held Ivar sterkt fram at setringa òg er viktig for ressursutnyttinga på garden og ikkje minst så er beitinga viktig for å oppretthalda ein open dal. Gjevilvassdalen er ei perle i så måte, med det store vatnet og eit ope seterlandskap med alle setrene innover.

Da vi skal til å takke for oss og gå, høyrer vi hurrarop av vaksne og born som kjem etter setervegen. Med barnevogner, flagg og blomar kjem dei for å hylle dei tre trufaste setertausene, som er så viktig for det gode miljøet på setra, og dalen.

Eg stemmer i med gjestane; gratulerer med 20 årsjubileet og takk for praten.

Torhild Svisdal Mjøen